

EEN TOEKOMST VOOR HET VERLEDEN

MUSEA EN ERFGOED IN KORTRIJK

Inleiding

Vlak voor het zomerreces nam het College van Burgemeester en Schepenen van de stad Kortrijk enkele beslissingen met verstrekkende gevolgen voor de toekomst van de musea. Het Broelmuseum wordt gesloten en het gebouw wordt in erfpacht gegeven, het museum 1302 wordt getransformeerd in een stadsmuseum, het erfgoedhuis wordt te huur gezet en het Vlasmuseum wordt het Museum aan de Leie (MAL).

Het proces dat aan de beslissing vooraf ging, is onduidelijk. De bevoegde adviesraden (het erfgoedplatform en het kunstenplatform) werden niet geconsulteerd, zelfs niet geïnformeerd. Idem voor de raad van bestuur van de vzw Musea. En het wetenschappelijk comité van het Vlasmuseum werd niet op de hoogte gebracht van de beleidswijziging en kreeg zelfs nog steeds geen inzicht in het nieuwe scenario.

Niemand zal betwisten dat musea moeten evolueren en dat ze maatschappelijk relevant moeten zijn en blijven. En iedereen weet dat de lokale besturen geconfronteerd worden met grote financiële problemen. Wij zijn niet tegen verandering. Integendeel. Wij zijn voor een positieve dynamiek. Kortrijk is een stad die de voorbije jaren een grondige transformatie heeft ondergaan en nu in een opwaartse trend zit. Ook cultuurintendant Wim Van Severen stelde dit vast en voegde er aan toe dat cultuurbeleving in deze dynamiek zowel een uitstekend middel als een doel is.

Over de genomen beslissing traden we enkele malen in discussie met de schepenen van cultuur, maar onze talrijke vragen blijven onbeantwoord. Er is geen inhoudelijke basis. Er is geen visie. Dit is een louter financiële oefening om op korte termijn geld in het laatje te krijgen. En zelfs die oefening rammelt langs alle kanten.

Enkele bezorgde vrijwilligers namen het initiatief om een werkgroep op te starten. We willen het bestuur een inhoudelijk onderbouwd en haalbaar alternatief aanreiken, dat vertrekt vanuit een analyse van de bestaande situatie en gebaseerd is op expertise en wetenschappelijke literatuur.

Musea vervullen een belangrijke culturele rol omdat ze het erfgoed verzamelen, bewaren, bestuderen en presenteren aan het publiek. Maar hun waarde reikt veel verder dan dat. In 2011 publiceerde de Nederlandse Museumvereniging een erg interessant werkstuk over de maatschappelijke betekenis van musea. Hieruit blijkt dat musea een grote bijdrage leveren tot diverse terreinen in de samenleving. Ze vormen het geheugen van stad en streek en geven perspectief aan de tijdsgeest. Via de collecties geven ze een beeld van de samenleving en dragen ze bij tot een beter begrip. Musea zijn ideale platforms om de actualiteit te benaderen en sociale en politieke thema's bespreekbaar te maken. Ze zijn belangrijk als ontmoetingsplekken en dragen bij tot de sociale cohesie en leefbaarheid van de stad. De vele vrijwilligers die in en rond de musea actief zijn, vertegenwoordigen een groot maatschappelijk kapitaal. Bezoekers van alle leeftijden kunnen in musea een zinvolle vrijetijdsbesteding vinden en via de educatieve programma's leveren de musea ook een belangrijke bijdrage aan het onderwijs. Musea

stimuleren experiment en creativiteit, dragen bij aan het cultureel burgerschap en inspireren (amateur)kunstenaars. Musea bieden mogelijkheid tot beleving, maar ook tot reflectie en intellectuele uitdaging.

Collectiewaarde, verbindende waarde, educatieve waarde, belevingswaarde. Dat is niet niets. Voeg daar nog eens de economische waarde aan toe. We moeten besparen. Dat begrijpen we. Maar heeft het stadsbestuur al eens nagedacht over de economische waarde van de Kortrijkse musea? Over het effect van museumbezoeken op de toeristische industrie en dus ook – via de toeristenbelasting – op de inkomsten van de stad? Onderzoek heeft uitgewezen dat de welvaartswinst van de musea 2 tot 4 keer de netto contante waarde van de musea bedraagt! En die welvaartswinst komt niet alleen terecht bij de museumbezoekers. Investeren in een goed museumbeleid is dus per definitie investeren in de toekomst van de stad.

De waarde van musea is groot. De waarde van de Kortrijkse musea is groot. We mogen niet lichtzinnig omspringen met dit kapitaal.

1. Uitgangspunten

- Cultuur is een breed begrip: zowel de “hoge” (elitaire) als de “lage” (populaire) cultuur, de massacultuur en de cultuurindustrieën.
- Alle Kortrijkzanen moeten de mogelijk hebben om aan deze brede cultuur te participeren → culturele competentie verhogen: cultuurcompetente mensen kunnen de eigen overtuigingen relativiseren en de waarden van anderen respecteren → verdraagzame samenleving.
- Musea en erfgoed moeten zowel voor de eigen inwoners als voor de bezoekers (toeristen) aantrekkelijk zijn.
- De manier waarop mensen omgaan met het verleden, is bepalend voor de toekomst. De inbedding van het erfgoed in de hedendaagse samenleving is van cruciaal belang. Op die manier krijgt erfgoed een actuele betekenis en groeit het belang van en respect voor dat verleden. Erfgoed fungeert als middel voor identificatie en differentiatie. Erfgoed legt het DNA (identiteit !) van de stad bloot en genereert nieuwe vormen van cohesie. De stad heeft nood aan een primaire attractiepool voor toeristen → doorstroming naar de rest van de stad → horeca, shoppen. Cf. ook stadsproject stadscoalitie “doorstroming winkel-wandelgebied – historisch Kortrijk – stationsomgeving”.
- Musea zijn toeristische attractiepolen, maar we mogen zeker de ICOM definitie van een museum niet uit het oog verliezen: “Een museum is een permanente instelling, niet gericht op het behalen van winst, toegankelijk voor publiek, die ten dienste staat aan de samenleving en haar ontwikkeling. Een museum verwerft, behoudt, onderzoekt, presenteert, documenteert en geeft bekendheid aan de materiële en immateriële getuigenissen van de mens en zijn omgeving, voor doeleinden van studie, educatie en genoeg”.
- *The city as a whole is inaccessible to the imagination unless it can be reduced and simplified (Strauss, Images of the American city, 1976)*. De identiteit wordt gevormd door de essentie van de stad. Dat betekent dus dat er keuzes moeten gemaakt worden. De identiteit moet herkenbaar (geen tegenstelling van de realiteit) en communiceerbaar (verkoop- en consumeerbaar) zijn. De identiteit van de stad is coherent en logisch, uniek en onderscheidend, positief, helder en overtuigend.

→ ook op vlak van musea en erfgoed: duidelijk profiel creëren voor de stad; keuzes maken! (= ook financieel belangrijk + verhoogt efficiëntie en effectiviteit).

De stad moet investeren in de ontwikkeling van een sterk profiel op het vlak van vrije tijd (cultuur, toerisme, evenementen). Rekening houdend met het belang van de belevingseconomie en de 30 km zone moet de stad zich kunnen onderscheiden van de andere steden in de omgeving. Hieraan gekoppeld moet de media aandacht voor Kortrijk op een juiste manier benut worden.

- Musea zijn 'tools for lifelong learning', zeer belangrijk in een stad met een belangrijke studentenpopulatie en veel scholen.

2. SWOT analyse

2.1. Sterktes

- Thema's: Vlas is een internationaal, Europees thema. 1302 is historisch relevant thema voor Vlaanderen, met zowel mogelijkheid om rond middeleeuwse ridders en veldslagen te werken (geen enkel museum in WVL doet dat) én link naar de actualiteit te leggen.
- Collectie: Grootste collectie vlasobjecten van Europa. Meest gevarieerde collectie hand gekloste kant van België en vermoedelijk ook in West-Europa, uitzonderlijk representatief voor de historische evolutie van de naaldkant. Representatieve collectie regionale schilderkunst. Damastcollectie. Topstuk Gilles li Muisit. Belangrijke collectie 11 juli-herdenkingen 19de en 20ste eeuw.
- Gebouw Broelkaai 6 perfect in orde (klimatologisch, ...), wettelijk beschermd.
- Ligging: nieuw Vlasmuseum en Broelmuseum aan water. 1302 in groen (park). Historisch Kortrijk. centraal, wandelafstand centrum en elkaar. Broel aan "ingang" Buda-eiland.
- Broel en 1302 goede educatieve werking.
- Orangerie en tuin bij Broelmuseum; museumplein en cafetaria bij Vlas.
- Vlas en Broel erkende musea; Broel werkt veel samen met Noord-Frankrijk; netwerk hedendaagse kunst.
- Vlasmuseum is een naam en heeft faam in alle vlasregio's in West-Europa en wordt in Frankrijk beschouwd als 'le musée mère du lin'.
- Aanwezigheid in Kortrijk van historische religieuze gebouwen en voorwerpen die kunnen ingeschakeld worden
- Regelmatig giften van de Vrienden
- Vzw structuur voor de 3 sites.
- Kleinschalig, divers, centraal gelegen en op wandelafstand van elkaar, permanent cultuuraanbod, voor lokale bevolking en voor toerist.
- Succesvolle tijdelijke tentoonstellingen (De Coene, Tijdelijk Verblijf, Futurotextiel, ...).
- Expertisepool lokaal erfgoed.
- Veel (belangrijke) privéverzamelaars in de regio.
- Andere interessante collecties aanwezig: landbouwcollectie, filmcollectie, ...
- Actieve vriendenverenigingen.

2.2. Zwaktes

- Concept en presentatie nieuw Vlasmuseum erg onduidelijk en sterkte van het vlas-
imago lijkt te verwateren; Broel vrij klassiek en niet echt aantrekkelijk, geen verhaal;
1302 te academisch; te weinig beleving.
- Museum over ondernemerschap geeft indruk dat ondernemen hier niet meer
gebeurt: een centrum over ondernemerschap wijst naar toekomst, museum naar
verleden?
- Vlasmuseum niet ingeschakeld in internationale netwerken, totale afwezigheid van
internationale samenwerking.
- Weinig 'Europees denken' in de museumpolitiek (cf ontwikkelingen in Frankrijk),
kansen voor Europese projecten laten liggen.
- Vrienden Vlasmuseum te weinig betrokken bij museumwerking en -inhoud.
- Burgers (te) weinig betrokken bij musea; musea spelen weinig in op actuele
maatschappelijke vragen.
- Weinig onderzoek, weinig contacten met de wetenschappelijk wereld.
- Wetenschappelijk comité Vlasmuseum is geen aftoetsgroep noch denktank; geen
wetenschappelijk comité voor de andere musea.
- Geen collectie- en afstotingsbeleid.
- Depotproblemen.
- Onduidelijkheid over organogram.
- Marketing en communicatie laat te wensen over.
- Lage bezoekersaantallen (althoewel niet slecht in vergelijking met andere
gelijkaardige musea in Vlaanderen)
- Te weinig assertiviteit om zich op een ruimere markt te profileren – cf. Calais
(75.000 inwoners) met zijn 'Centre International de la Dentelle'.
- Musea te weinig beschouwd als verzamelpunten van kennis en creatie, als behoeders
van 'waarde'.
- Ontbreken van een 'heritage resource planning' – erfgoed (onroerend én roerend)
wordt niet gezien als basis voor ontwikkelingen. Door onbekendheid met aanwezige
erfgoed worden kansen gemist.
- Geen politiek van onderzoek en opleiding inzake het Kortrijkse erfgoed

2.3. Kansen

- Internationale belangstelling voor Vlaserfgoed. Vlasmuseum kan zich binnen deze
sector als spil in een netwerk profileren.
- Verdere ontwikkeling Historisch Kortrijk: gerestaureerde Broeltorens;
Begijnhofmuseum; Aanraakscherm Gravenkapel; verhuis Sint-Vincentius en
supprimeren parking achter Begijnhof.
- Perceptie van Kortrijk als historische stad; cf. Aantrekkingskracht van een stad met
een historisch centrum.
- Aandacht voor vlaserfgoed vanuit provincie.
- Regionale erfgoedcel.
- Metamorfose van de stad, stad in evolutie.
- PNK: focus op kinderen; aandacht voor senioren.
- Beeldbank
- Buda eiland: creatie, hedendaagse kunstvormen.

- Kortrijk onderwijsstad – musea als hulpmiddel voor onderwijs en opleiding, ook niet-formele vorming.
- Mogelijkheid verbodering met andere Vlasmusea over de ganse wereld
- Bereidheid vrijwilligers om private partners te zoeken (PPS werkgroep)

2.4. Bedreigingen

- Besparingen; afbouwen van cultuur.
- Tegenstrijdig beeld van Kortrijk: enerzijds conservatief, afstandelijk en doods, anderzijds *booming*, levendig en conservatief. Geen identiteit, geen eenduidig imago.
- Geen visie; ad hoc beslissingen.
- Toeristische promotie: klemtoon op shoppen.
- Vrijwilligers zullen werking verminderen of stil leggen indien stadsbestuur zijn plannen doorzet.
- Verleden en erfgoed door beleid niet gezien als basis voor ontwikkelingen en toekomst.

3. Conclusies en aanbevelingen

3.1. Vlasmuseum

Het nieuwe Vlasmuseum mist een duidelijke en scherpe profilering. Het oorspronkelijke opzet (het vlasverleden als belangrijkste motor voor de economische ontwikkeling van de streek) is volledig verdwenen. Nu is er sprake van een museum over het ondernemerschap in Zuid- West-Vlaanderen en het vakmanschap in de textielsector. Dat wordt een museum voor een heel select publiek van geïnteresseerden. Is er trouwens een collectie rond het thema ‘ondernemerschap’? Is er een scenario? Het wetenschappelijk comité is niet geconsulteerd! Dat dit een permanente toeristische attractiepool wordt voor Kortrijk, is een waanzinnige gedachte. Hoe vertaal je dat trouwens in een educatief aanbod (welke eindtermen??)? Hoe spreek je hiermee een groot publiek aan? Jongeren?

Het kostenplaatje van het nieuwe Vlasmuseum is gigantisch: een totaal van 5 miljoen euro (enkel inrichting, geen verwerving van het gebouw), waarvan de stad 3 miljoen voor haar rekening moet nemen.

Men vermijdt krampachtig het gebruik van de term ‘vlas’, alsof dit een vies woord is. Dit terwijl men in de provincie onlangs nog vlas als één van de drie toeristische speerpunten heeft bestempeld. Bovendien is vlas een internationaal thema dat tot in China belangstelling geniet. Het potentieel dat dit thema biedt, is zeer groot. Cf. Ook http://www.vvia.be/publicaties/EIT/eit_0801.htm.

- Kies voor een VLASmuseum en bouw het uit tot een internationale attractiepool voor Kortrijk.
- Betrek experts en vrijwilligers bij de voorbereiding en de werking.
- Ga samenwerkingsverbanden aan in een internationaal netwerk. Zorg ervoor dat het Vlasmuseum een internationaal profiel krijgt en de spil wordt in een internationaal

netwerk van vlas-initiatieven die thans in heel Europa in ontwikkeling zijn, van in Portugal tot de Baltische landen en Rusland.

3.2. Site 1302

Het museum 1302 werd volledig aan zijn lot overgelaten na het vertrek van de conservator. Het goed uitgebouwde educatieve aanbod zorgde ervoor dat het museum niet helemaal een stille dood stierf. Maar veel leven zit er niet meer in. Toch biedt de site tal van mogelijkheden: een hedendaags museum, een thema (ridders, veldslag, Vlaamse feestdag, ...) dat jong en oud aanspreekt, de oude gebouwen, een collectie geschiedenis van Kortrijk, de ligging aan de rand van historisch Kortrijk, ... Aan de evocatie 1302 zelf mag tot in 2021 niet geraakt worden (overeenkomst met Toerisme Vlaanderen).

- Maak van de site 1302 de uitvalsbasis voor het verhaal van de stad: verhoog de belevingswaarde van de evocatie 1302 en breng thematentoonstellingen in het Dormitorium.
  - Prioritaire doelgroepen: Kortrijkzanen (identiteit, trots) en scholen (educatief).
  - Dynamische (erfgoed)werking die herhaalbezoek stimuleert.
  - Fysieke presentatie wordt aangevuld met virtuele toepassingen (het Geheugen van Kortrijk, webexpo's, ...).
- De stad zelf vertelt ook haar verhaal, aanvullend op de site 1302: in de historische stadskern (Historisch Kortrijk): Begijnhof met kapel, museum in Sint-Annazaal en kijkhuisje; OLV-Kerk met Kruisafneming Van Dijck, beeld H. Catharina van Beauneveu; Gravenkapel met aanraakscherm; Artillerietoren; Broeltorens; Sint-Maartenskerk; Halletoren; Historisch Stadhuis. Kan geleidelijk verder uitgebreid worden, ook naar de deelgemeenten.
  - Prioritaire doelgroep: toeristen.
  - Verder ontsluiting van deze sites is nodig.
  - Fysieke presentatie wordt aangevuld met nieuwe toepassingen (apps, ...).
- Centraliseer de lokale erfgoedwerking op de site 1302.
- Kies voor een dynamisch 'ecomuseum' over verschillende erfgoedlocaties in stad en omgeving te spreiden, in samenwerking met de burger (zie de theorie van de ecomusea zoals geformuleerd door G.-H. Rivière).

3.3. Site Broelkaai 6

Het Broelmuseum op Buda eiland kan bogen op een uitstekende educatieve werking en heeft diverse schitterende tentoonstellingen gerealiseerd (Tijdelijk Verblijf, Kunstwerkstede De Coene, Futurotextiel, ...). De collectie beeldende en toegepaste kunst omvat enkele topwerken, maar heeft vooral een regionaal belang en uitstraling. De site beschikt over heel wat potentieel: aan de Leie, vlak bij de Broeltorens, prachtige tuin en oranjerie, fantastisch herenhuis, vlakbij Budafabriek, Budascoop en Buda KC. Bovendien heeft het museum een groot netwerk uitgebouwd met privé-verzamelaars en met Noord-Frankrijk.

- Het huidige Broelmuseum wordt een dynamische tentoonstellingsplek (kunstenhal) waar, o.a. in samenwerking met privé collectioneers en andere musea, attractieve tentoonstellingen worden gehouden die een ruim (geografisch en qua interesses)

publiek aanspreken; bvb. Marcel Duchamps, Lucky Luke, ... Ook DNA-tentoonstellingen kunnen hier gebracht worden (cf. De Coene). De kunstenhal wordt ingepast in de werking van het Buda eiland.

3.4. Financieel

Op het eerste zicht lijkt het misschien alsof in dit plan geen rekening werd gehouden met besparingen. Niets is minder waar.

- De investering die het stadsbestuur voorzag om de kunstenhal in de Budafabriek in te richten (500.000 euro) is niet nodig aangezien de kunstenhal in het Broelmuseum wordt ondergebracht en dat gebouw aan alle voorwaarden voor tentoonstellingen voldoet.
- Voor de uitbouw van een kunstenhal zoals hierboven beschreven, kan de Vlaamse overheid een subsidie van 300.000 euro per jaar toekennen (bedrag niet opgenomen in het financieel plaatje dat door het stadsbestuur gemaakt werd).
- De voorziene investeringskost voor het stadsmuseum (400.000 euro) is niet nodig aangezien er met tijdelijke projecten gewerkt wordt waarvoor subsidies kunnen aangevraagd worden en die voor de rest bekostigd kunnen worden uit de begrootte werkingskost voor het stadsmuseum.
- De uitbouw van een Vlasmuseum zoals hierboven beschreven, biedt mogelijkheden om nationaal erkend te worden (i.p.v. regionaal). Dit kan een verdubbeling of meer van de huidige subsidie betekenen. De inschakeling in internationale netwerken kan bijkomende Europese subsidies opleveren.
- Onderhandelingen met de Provincie, die Vlas als speerpunt heeft vooruitgeschoven, kunnen bijkomende financiering opleveren.
- De 3 sites bieden mogelijkheden tot extra inkomsten via horeca, verhuur lokalen, MICE, etc. Besparingen en veranderingen in de samenleving mogen niet leiden tot het simpelweg sluiten van musea en liquideren van gebouwen. Er moet wel gezocht worden naar nieuwe samenwerkingsverbanden om tot een nieuw evenwicht tussen particulier initiatief, de overheid en de markt te komen. Mogelijkheden tot samenwerking met privé partners zullen verder onderzocht worden door de werkgroep PPS. Mits inspraak en duidelijk beleid kan privé sector interesse hebben in uitbouw diverse sites. Een globaal plan moet hiertoe bijdragen met duidelijk zicht op mogelijkheden van alle sectoren die belang hebben bij bezoek "toeristen", zowel culturele toeristen, economische bezoekers als shoppingtoeristen.
- Op personeelskosten kan bespaard worden door een slimme presentatie (geen of weinig toezicht nodig) en het uitbouwen van een dynamische vrijwilligerswerking.
- Meer bezoekers en dus meer inkomsten. Cf. Ook de inleiding m.b.t. de economische waarde van musea.

Kortrijk, 4 december 2013

De werkgroep Musea